

Masteronderzoek 2007-2008
Klinische en Gezondheidspsychologie

Zelfwaardering en schizotypische trekken
bij tweede generatie Marokkaanse en
Surinaamse migranten en autochtonen

M. Eslami (0475696)
A. Pogosian (0468541)

Begeleider: Dr. M.C.M. Appels
Inleverdatum: 29 September 2008

Abstract

To date, no research has been done on the differences between implicit and explicit self-esteem on Moroccan and Surinam second generation immigrants and Dutch natives. Also the relationship between the implicit self-esteem and traits of schizotypal personality disorder has not been researched. By the current study the results of second generation Moroccan (n= 13) and Surinam (n= 9) immigrants are compared to that of Dutch natives (n= 24). The level of implicit self-esteem is assessed with the Extrinsic Affective Simon Task (EAST). In order to investigate how these two groups (migrants and Dutch natives) differ from each other on their implicit and explicit self-esteem, the level of explicit self-esteem is assessed with Visual Analogue Scales (VASs) and Rosenberg's Self Esteem Scale (RSES). These groups also completed the short version of the Schizotypal Personality Questionnaire (SPQ-B), to assess the appearance of schizotypal personality traits. From the analyses it seems that the second generation immigrants have lower implicit self-esteem than the Dutch natives. This supports the relationship between the "social defeat" stress, the feeling of being an outsider and being inferior and having a low self-esteem. With regard to their explicit self-esteem, both groups do not significantly differ from each other. There also seems that no significant relationship exists between the level of implicit self-esteem and traits of schizotypal personality disorder. Perhaps more factors, than only a low implicit self-esteem, are contributing to the high risk of developing schizophrenia in the second generation Moroccan and Surinam migrants.

Tot op heden is er geen onderzoek gedaan naar de verschillen tussen impliciete en expliciete zelfwaardering bij Marokkaanse en Surinaamse tweede generatie migranten en autochtonen. Tevens is de samenhang tussen de impliciete zelfwaardering en trekken van schizotypische persoonlijkheidsstoornis nooit eerder onderzocht. Bij het huidige onderzoek zijn de resultaten van de tweede generatie Marokkaanse (n= 13) en Surinaamse (n= 9) migranten, vergeleken met de autochtone Nederlanders (n= 24). De mate van impliciete zelfwaardering is met de Extrinsic Affective Simon Task (EAST) getest. Om te testen in hoeverre deze twee groepen (migranten en autochtonen) verschillen in hun impliciete en expliciete zelfwaardering, is de mate van expliciete zelfwaardering aan de hand van de Visual Analogue Scales (VASs) en de Rosenberg's Self Esteem Scale (RSES) gemeten. Daarnaast hebben de groepen de verkorte versie van de Schizotypal Personality Questionnaire (SPQ-B) ingevuld, om de aanwezigheid van schizotypische persoonlijkheids kenmerken te bepalen. Tweede generatie migranten hebben een lagere impliciete zelfwaardering dan de autochtonen. Met betrekking tot hun expliciete zelfwaardering, verschillen beide groepen niet significant van elkaar. Dit ondersteunt de "social defeat" hypothese. Daarnaast is er echter naar voren gekomen dat er geen significante samenhang bestaat tussen de mate van impliciete zelfwaardering en trekken van schizotypische persoonlijkheidsstoornis. Mogelijk spelen er meerdere factoren, dan enkel een lage impliciete zelfwaardering, een rol bij het verhoogde risico op het ontwikkelen van schizofrenie bij tweede generatie Marokkaanse en Surinaamse migranten.

Inleiding

Migratie is een risicofactor voor het ontstaan van schizofrenie. Uit verschillende onderzoeken blijkt dat er sprake is van een verhoogd relatief risico op schizofrenie voor de eerste generatie migranten afkomstig uit Marokko (relatieve risico = 4,0), Suriname (relatieve risico = 2,6), de Antillen (relatieve risico= 1,9, niet significant) en niet Westerse landen (relatieve risico = 2,2) ten opzichte van autochtonen (Veling, et al., 2006). In vergelijking met de eerste generatie, is er bij de tweede generatie Surinaamse en Marokkaanse migranten een sterke verhoging van relatief risico op schizofrenie waar te nemen (relatief risico tweede generatie Surinamers = 2,9 en relatief risico tweede generatie Marokkanen = 5,8) (Veling et al., 2006).

Uit het onderzoek van Veling et al. (2006) blijkt echter, dat zowel de eerste als de tweede generatie Turkse migranten een niet significant verhoogd risico (respectievelijk risico = 1,4 en 2,3) op schizofrenie hebben. Bij westerse migranten blijkt er noch voor de eerste noch voor de tweede generatie sprake van een significant verhoogd risico (1ste generatie:1,2; 2de generatie 1,6) op schizofrenie te zijn (Veling et al., 2006).

Mogelijke verklaringen voor de verhoogde relatieve risico's onder Surinaamse, Antilliaanse en Marokkaanse migranten zijn: een verhoogde incidentie in het land van herkomst, een selectieve migratie van personen die genetisch gepredisponeerd zijn om de stoornis te ontwikkelen en omgevingsfactoren die een aandoening luxeren bij personen die genetisch 'at risk' zijn (Selten, et al., 2001). Allereerst blijkt uit onderzoek dat er geen belangrijke verschillen zijn in de incidentie van schizofrenie in het land van herkomst (Mahym, Mallett, Leff & Bhugra, 1999). Ook de tweede mogelijke verklaring, selectieve migratie, is twijfelachtig, omdat er met name onderzoek is gedaan bij migranten uit Suriname en schizofrenie niet verminderd is in Suriname, hoewel de helft van de bevolking geëmigreerd is (Harmsen, Heijdt & Prins, 1991, in Selten, Cantor-Graae, Slaets & Kahn, 2002 ; Bogers & Jong, 1998, in Selten et al., 2002). Met betrekking tot omgevingsfactoren wordt verondersteld dat het acculturatieproces en de daarbinnen vallende processen van verstedelijking, uiteenvallen van families en het verliezen van gemeenschappelijke levenswijzen, schizofrenie luxeren bij personen die genetisch gepredisponeerd zijn (Selten et al., 2001).

Een biologische verklaring voor het verhoogde risico op het ontwikkelen van schizofrenie, is sensitisatie van het mesolimbische dopamine-systeem (Selten & Cantor-Graae, 2005a, 2005b). Sensitisatie is een proces waarbij herhaaldelijke blootstelling aan een bepaalde stimulus, resulteert in responstoename. In dit geval, toename in dopamine afgifte en vermoedelijk, daaraan gerelateerd, ontwikkeling van psychotische symptomen (Selten &

Cantor-Graae, 2005a; 2005b). Een gebeurtenis, die zou kunnen leiden tot disregulatie van het dopamine-systeem, is het chronisch ervaren van “social defeat” stress. Hierbij heeft men het gevoel niet bij een groep te horen, het ervaren van een “outsider status” en minderwaardig te zijn (Selten & Cantor-Graae, 2005b; Dagevos, Gijsberts & Praag, 2003, in Veling et al., 2006). De “social defeat” hypothese is mede geïnspireerd door onderzoek bij ratten, waarbij gebruik werd gemaakt van het “resident-intruder” model (Selten & Cantor-Graae, 2005a; 2005b). Hierbij werd een mannelijke rat (indringer) in de kooi gezet bij een andere mannelijke rat (bewoner). De bewoner valt binnen één minuut de indringer aan en dit zorgt ervoor dat de indringer zich als onderdanig gaat gedragen. Hieruit is gebleken dat deze sociale nederlaag leidt tot hyperactiviteit van het mesolimbisch dopamine-systeem. De effecten hiervan hingen echter af van de huisvesting na de nederlaag. De dopamine activiteit was extra verhoogd als er sprake was van langdurige isolatie na de nederlaag, terwijl bij terugkeer naar de groep de activiteit minder verhoogd was. Tevens is uit het onderzoek naar voren gekomen dat herhaalde ervaring van nederlaag tot gedragssensitisatie leidt, waarbij het dier versterkt motorisch reageert op dopamine agonist (amfetamine). Bij mensen zouden deze resultaten betekenen dat chronische blootstelling aan vernedering in combinatie met gebrek aan sociale steun tot sensitatie van het mesolimbische dopaminesysteem en/of hyperactiviteit van dit systeem leidt en dus tot verhoogd risico op psychoses (Selten & Cantor-Graae, 2005a; 2005b).

Zoals eerder aangegeven is het risico van de Turken lager dan die van de Marokkaanse groep. Dit zou goed verklaard kunnen worden door de “social defeat” hypothese (Selten & Cantor-Graae, 2005b). Het verschil in scores zou een gevolg kunnen zijn van het beschermende effect van sterke familiebanden. Uit onderzoek komt naar voren dat er een sterke cohesie onder de Turkse migrantenpopulatie bestaat en dat hun gemeenschap goed is georganiseerd (Landman, 1992, in Selten et al., 2001), waardoor ze minder “social defeat” stress zouden ervaren dan de Marokkaanse migrantenpopulatie.

Er wordt verondersteld dat het chronisch ervaren van “social defeat” stress bij veel mensen invloed heeft op de zelfwaardering. (Björkqvist, 2001). Zelfwaardering is de mate waarin iemand zichzelf positief evalueert (Baumeister, 1998, in Schröder-Abé, Rudolph, Wieser & Schütz, 2007). De relatie tussen het chronisch ervaren van “social defeat” stress en zelfwaardering is uit verscheidene onderzoeken gebleken die zich richten op pesterijen onder schoolkinderen (Björkqvist, Ekman & Lagerspetz, 1982, in Björkqvist, 2001; Lagerspetz,

Björkqvist, Berts & King, 1982, in Björkqvist, 2001; Hawker & Boulton, 2000, in Björkqvist, 2001). Pesten komt overeen met de “resident-intruder” model; de dominante rol van degene die pest komt overeen met de dominante rat (de inwoner), terwijl de slachtofferrol van degene die gepest wordt overeenkomt met de onderdanige rat (de indringer) (Björkqvist, 2001). Bij langdurig pesten gaat het bij het slachtoffer om het chronisch ervaren van “social defeat” stress (Björkqvist, 2001). Uit het onderzoek van Björkqvist et al. (1982, Björkqvist, 2001) bleek dat slachtoffers van pesterijen depressief waren, een lage zelfwaardering hadden, zichzelf onterecht als een mislukking, niet intelligent en lelijk beschouwden en op academisch niveau weinig bereikten. Ook uit het onderzoek van Lagerspetz et al. (1982, in Björkqvist, 2001) is gebleken dat slachtoffers van pesterijen een lage zelfwaardering hadden en bovendien het gevoel hadden dat ze slecht aangepast waren. Ook waren ze zeer ontevreden over de school en over hun relaties met leeftijdsgenoten. Hawker en Boulton (2000, in Björkqvist, 2001) hebben twintig jaar lang de relatie tussen pesterijen en disfunctionele psychosociale aanpassing bestudeerd. In hun review concluderen ze dat zowel mannelijke als vrouwelijke slachtoffers van pesterijen vaak eenzaam, depressief en angstig zijn, een lage zelfwaardering hebben en onderdanig en sociaal teruggetrokken zijn (Hawker & Boulton, 2000, in Björkqvist, 2001).

Zelfwaardering is gerelateerd aan verschillende positieve belevingen, zoals tevredenheid over het leven (Diener, 1984) en emotionele stabiliteit (Robins, Hendin & Trzesniewski, 2001). In het algemeen stimuleert het hebben van een positief beeld van zichzelf, iemands geluk en mentale gezondheid (Taylor & Brown, 1998, in Dijksterhuis, 2006). Onderzoek wijst uit dat een gemiddelde zelfwaardering voordelig is, terwijl een lage zelfwaardering problematisch is. Met betrekking tot de effecten van een hoge zelfwaardering bestaan er tegenstrijdigheden. Uit onderzoek is gebleken dat een hoge zelfwaardering een positief effect heeft, het helpt namelijk om met negatieve ervaringen, zoals stress en ervaringen met falen, om te gaan (Dodgson & Wood, 1998). Andere onderzoeken wijzen echter op een negatief effect van een hoge expliciete zelfwaardering, namelijk dat het gerelateerd is aan agressie en defensief gedrag (Baumeister, Smart & Boden, 1996, in Schröder-Abé et al., 2007; Blaine & Crocker, 1993, in Schröder-Abé et al., 2007; Bushman & Baumeister, 1998, in Schröder-Abé et al., 2007). Er bestaan twee vormen van waardering voor zichzelf en anderen; expliciete en impliciete. Expliciete waardering is het resultaat van een bewuste evaluatie van zichzelf en de anderen, terwijl impliciete waardering het resultaat is van automatische, onbewuste evaluatieve

associaties van de zelf en de anderen (Dijksterhuis, 2006). De expliciete waardering wordt gemeten aan de hand van zelfrapportages. Deze brengt echter twee nadelen met zich mee. Ten eerste biedt het een beperkte cognitieve toegang tot de attitudes. Ten tweede kan het leiden tot vertekende resultaten, zoals sociale wenselijkheid (Teige, Schnabel, Banse & Asendorpf, 2004; Dijksterhuis, 2006). Hierdoor bestaat er een zwakke correlatie tussen impliciete en expliciete waardering voor zichzelf en voor anderen (Schröder-Abé et al., 2007). Uit onderzoek van Koole, Dijksterhuis en van Knippenberg (2001) is gebleken dat des te minder tijd participanten gebruikten bij het invullen van de expliciete waardering vragenlijst, des te hoger de correlatie was tussen de expliciete en impliciete waardering.

Een combinatie van een hoge expliciete en een lage impliciete zelfwaardering wordt ook wel fragiele/ defensieve zelfwaardering genoemd (Dijksterhuis, 2006; Jordan, Spencer, Zanna, Hoshino-Browne & Correll, 2003; Bosson et al., 2003, in Schröder-Abé et al., 2007). Terwijl een combinatie van een hoge expliciete en een hoge impliciete zelfwaardering, veilige zelfwaardering wordt genoemd (Dijksterhuis, 2006; Schröder-Abé et al., 2007).

Verkuyten (2005) heeft bij 152 10-13 jarige tweede generatie Turkse jongeren wonend in Nederland, Turkse jongeren wonend in Turkije en Nederlandse jongeren de mate van expliciete en impliciete zelfwaardering onderzocht. Als eerste werd verwacht dat er geen verschil zou zijn met betrekking tot de expliciete zelfwaardering tussen de drie groepen. Als tweede werd er verwacht dat bij de tweede generatie Turkse jongeren meer sprake zou zijn van een “defensieve zelfwaardering” dan bij de andere groepen. Wat inhoudt dat de tweede generatie Turkse jongeren een lagere impliciete zelfwaardering zouden hebben. De resultaten ondersteunen niet de hypothese. Zo blijken de tweede generatie Turkse jongeren en Turkse jongeren wonend in Turkije een hogere expliciete zelfwaardering te hebben in vergelijking met de Nederlandse jongeren. Daarnaast is er geen significante verschil gevonden in de impliciete zelfwaardering bij de drie groepen. Tevens is uit andere onderzoeken in de Westerse landen naar voren gekomen dat migranten geen lagere expliciete zelfwaardering hebben dan autochtonen. Deze onderzoeken zijn afkomstig uit de Verenigde Staten (Wylie, 1979, in Verkuyten, 1993; Hines & Berg-Cross, 1981, in Verkuyten, 1993; Gray-Little & Appelbaum, 1979, in Verkuyten, 1993), Groot Brittanië (Bagley, Mallick & Verma, 1979, in Verkuyten, 1993; Driver, 1983, in Verkuyten, 1993; Loudon, 1978, in Verkuyten, 1993) en Duitsland (Weber, 1989, in Verkuyten, 1993). Deze resultaten komen echter niet overeen met de verwachting die

wordt gewekt door de “social defeat” hypothese en/of “resident-intruder” model. Volgens deze hypothese zouden migranten, ofwel minderheidsgroepen, een lage zelfwaardering hebben, omdat ze te maken zouden hebben met “social defeat”. Dit doordat ze in vergelijking met de autochtonen een lager sociaal-economische status hebben, minder opleidingsmogelijkheden hebben, vaker slachtoffer zijn van vooroordelen, stereotyperingen en discriminatie. De sociale competitie op de arbeidsmarkt is hoog (van Gils & Lautenbach, 2000). Vooral bij kinderen van migranten kan er sprake zijn van botsingen tussen de culturele normen en waarden van de oorspronkelijke cultuur en de nieuwe cultuur. Aangezien het bij de bovengenoemde onderzoeken om zelfrapportages gaat, die iets over de expliciete waardering zeggen, kan het ontbreken van het verschil tussen Marokkanen en autochtonen, op expliciete zelfwaardering, verklaard worden door “defensieve zelfwaardering” bij migranten. Dus een bewuste positieve en een onbewuste negatieve evaluatie van zichzelf. Onderzoek toont een verband aan tussen “defensieve zelfwaardering”, sociale wenselijkheid (onrealistisch optimisme) (Bosson et al., 2003, in Schröder-Abé et al., 2007), defensieve instelling (Jordan et al., 2003; McGregor & Marigold, 2003, in Schröder-Abé et al., 2007; McGregor, Nail, Marigold & Kang, 2005, in Schröder-Abé et al., 2007) en vooroordelen (Jordan, Spencer & Zanna, 2005, in Schröder-Abé et al., 2007).

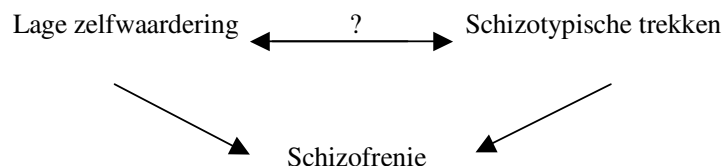
De huidige studie vergelijkt de expliciete en impliciete zelfwaardering van de autochtone groep en de tweede-generatie migrantengroep in Nederland. Tevens zal gekeken worden naar de relatie hiervan met schizotypische trekken. Dit zijn trekken, die onderdeel uitmaken van de schizotypische persoonlijkheidsstoornis. Een persoonlijkheidsstoornis wordt gekenmerkt door haar duurzaamheid van patronen in innerlijke ervaringen en gedragingen. De schizotypische persoonlijkheidsstoornis wordt gerekend tot de Cluster A Persoonlijkheidsstoornissen, personen met dit type persoonlijkheidsstoornis worden vaak ervaren als vreemd en zonderling (Kaplan & Saddock, 2003). Het dagelijks leven van een persoon die aan deze stoornis lijdt, wordt gekenmerkt door eigenaardige en magische gedachten, illusies en derealisatie. Hun gedachtegangen en communicatie is duidelijk verstoord, spraak en woordkeuze is voor buitenstaanders vaak oninterpreteerbaar. De persoonlijkheidsstoornis wordt bij ongeveer 2 tot 3 procent van de bevolking geconstateerd (Baron & Risch, 1987, in Kotsaftis & Neale, 1993; Drake & Vaillant, 1985, in Kotsaftis & Neale, 1993; Zimmerman & Coryell, 1989, in Kotsaftis & Neale, 1993), dat is ongeveer twee tot drie keer zoveel als bij schizofrenie (Lenzenweger, 2006; Kaplan & Saddock, 2003). Patiënten die lijden aan de schizotypische persoonlijkheidsstoornis zijn te onderscheiden van patiënten met schizofrenie door de

afwezigheid van psychoses. Er is volgens de DSM-IV-TR (2001) geen sprake van wanen of hallucinaties bij een patiënt met een schizotypische persoonlijkheidsstoornis, wel lijdt men onder andere aan betrekkingsideeën, magische gedachten, merkwaardige spraak en achterdocht. Men kan globaal stellen dat een schizotypische persoonlijkheidsstoornis mildere symptomen omvat in vergelijking met schizofrenie of andere psychotische stoornissen. In vergelijking met schizofrenie of andere psychotische stoornissen, komen schizotypische trekken eerder in het leven tot uitdrukking, namelijk in de vroege jeugd. Uit onderzoek is gebleken dat er enig verband is tussen schizotypische trekken en schizofrenie, wat betreft genetische vatbaarheid (Lenzenweger, 2006; Appels, Sitskoorn, Vollema & Kahn, 2004; Kaplan & Saddock, 2003). Ouders van patiënten met schizofrenie met een eigen familiegeschiedenis van stoornissen in het schizofreniespectrum, scoren hoger op zowel positieve als negatieve schizotypische trekken, in vergelijking met ouders zonder familiegeschiedenis van schizofrenie (Appels et al., 2004).

Het huidig onderzoek borduurt voort op een eerder onderzoek van van den Hout, Engelhard, van Ruijven, van de Wall & Selten (2006). Daarin werd de expliciete en impliciete zelfwaardering en waardering voor anderen van migranten met die van autochtonen vergeleken om de “social defeat“ hypothese te toetsen. De respondenten waren 36 Nederlandse VMBO-leerlingen met een gemiddelde leeftijd van 15.3 jaar en 19 autochtone VMBO-leerlingen met een gemiddelde leeftijd van 14.7 jaar. De allochtone groep bestond uit Marokkaanse, Surinaamse, Antilliaanse en Colombiaanse leerlingen. Uit het onderzoek is gebleken dat er geen significante verschil was tussen beide groepen wat betreft expliciete waardering voor zichzelf en anderen. Tevens hadden beide groepen een hogere expliciete zelfwaardering dan waardering voor anderen. Dit werd niet of minder sterk verwacht bij de autochtonen in vergelijking met de migranten. Als laatste hadden beide groepen een hogere impliciete waardering voor anderen dan voor zichzelf en er werd geen significante verschil tussen beide groepen gevonden. De resultaten kwamen niet met de verwachtingen overeen aangezien er geen verschil tussen de groepen werd gevonden. Beide groepen vertoonden een defensieve waardering.

Zoals eerder aangegeven zal het huidig onderzoek gebaseerd zijn op het bovenbeschreven onderzoek. Hierbij zullen er twee aanvullingen worden toegepast. Ten eerste zullen de respondenten van dit onderzoek HBO en WO studenten zijn. Het feit dat beide groepen, in het onderzoek van van den Hout et al. (2006), een defensieve waardering vertoonden, zou door de

lage schoolniveau veroorzaakt kunnen zijn. Daardoor kunnen beide groepen “social defeat” hebben ervaren. Dit is de reden waarom er bij het huidige onderzoek gekozen is voor hoogopgeleide studenten. Er wordt verwacht dat bij deze studenten alleen bij de migranten sprake is van “social defeat”. Ten tweede zal trekken van schizotypische persoonlijkheidsstoornis gemeten worden en zal dit gekoppeld worden aan zelfwaardering. Zoals eerder aangegeven is er uit onderzoek gebleken dat er een verband bestaat tussen schizofrenie en trekken van schizotypische persoonlijkheidsstoornis (zie *figuur 1*; Lenzenweger, 2006; Appels et al., 2004; Kaplan & Saddock, 2003). Tevens is een lage zelfwaardering een mogelijke risicofactor voor schizofrenie (zie *figuur1*). Dit is de reden waarom tevens de trekken van schizotypische persoonlijkheidsstoornis gemeten worden.

Figuur 1. De samenhang tussen een lage zelfwaardering, schizotypische trekken en schizofrenie. Een lage zelfwaardering en de aanwezigheid van schizotypische trekken, zijn twee onafhankelijke risicofactoren voor het ontwikkelen van schizofrenie. De relatie tussen een lage zelfwaardering en schizotypische trekken zal in het huidig onderzoek onderzocht worden.

Er is gekozen voor de tweede generatie migranten omdat ze, in tegenstelling tot de eerste generatie migranten, al sinds de geboorte te maken hebben met minstens twee culturen: de cultuur van herkomst en de Nederlandse cultuur. Een “out-sider” status zou daarom een meer vernederende effect bij hen kunnen hebben in vergelijking met de eerste-generatie. Tevens zijn de Marokkaanse migranten na de Turkse migranten de grootste migrantengroep in Nederland (van Gils & Lautenbach, 2000) en rapporteren meer ervaringen van discriminatie dan de Turken (Hagendoorn, 1995, in Verkuyten, 2005; Verkuyten & Kinket, 2000, in Verkuyten, 2005). Doordat de tweede generatie migranten deel uitmaken van de toekomstige Nederlandse samenleving, is het extra van belang om aandacht te besteden aan het psychisch welzijn van deze groep. De reden voor het richten op trekken van de schizotypische persoonlijkheidsstoornis is dat deze stoornis mildere symptomen omvat in vergelijking met schizofrenie of andere psychotische stoornissen en omdat deze stoornis eerder in het leven tot uitdrukking komt (Appels et al., 2004; Kaplan & Saddock, 2003). Dit is vooral van belang, aangezien het onderzoek plaatsvindt onder jonge tweede generatie migranten in een

leeftijdsgroep van 18 tot en met 23 jaar.

Een veel gebruikte testmiddel om de impliciete waardering te meten is de Implicit Association Test (IAT) (Greenwald & Farnham, 2000). In het huidig onderzoek wordt echter de Extrinsic Affective Simon Task (EAST) gebruikt, aangezien de IAT een aantal nadelen heeft. Ten eerste gaat het bij de IAT om het verschil in prestatie op twee verschillende taken. Bij de EAST gaat het om één taak waarin verschillende trials met elkaar worden vergeleken (de Houwer, 2003; Teige et al., 2004). Ten tweede zeggen de scores bij de IAT, alleen iets over de relatieve sterkte van de associaties. De IAT kan geen onderscheid maken tussen negatieve impliciete attitude, zowel tegenover zichzelf als tegenover de anderen, en positieve impliciete attitude, zowel tegenover zichzelf als tegenover de anderen (de Houwer, 2003). De expliciete waardering wordt aan de hand van de Visual Analogue Scales (VASs) gemeten (van den Hout et al., 2006). Een andere test die de expliciete waardering meet is de Rosenberg's Self Esteem Scale (RSES) (Rosenberg, 1965, in Robins et al., 2001). Deze zal tevens bij de participanten worden afgenomen omdat de RSES een schaal is met bewezen validiteit voor expliciete waardering voor zichzelf en anderen. Tevens correleren de scores van de RSES met de scores van de VASs. De aanwezigheid van schizotypische persoonlijkheidskenmerken wordt gemeten met de verkorte versie van de Schizotypal Personality Questionnaire (SPQ), namelijk SPQ-B (Raine, 1991).

Voor het huidig onderzoek zijn er drie hypothesen opgesteld. De eerste hypothese is dat er geen verschil is tussen de expliciete zelfwaardering van de migranten en de autochtonen. De tweede hypothese is dat de migranten ten opzichte van de autochtonen een lagere impliciete zelfwaardering hebben. De laatste hypothese is dat een lage impliciete zelfwaardering samengaat met een hogere score op de SPQ-B.

Methode

Respondenten

De steekproef bestaat uit een homogene hoogopgeleide groep, in totaal 46 respondenten, met een leeftijd van 18 tot en met 23 jaar. De groep is onderverdeeld in: tweede generatie Marokkaanse (n=13) en Surinaamse (n=9) migranten en als controlegroep autochtone Nederlanders (n=24). Het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) hanteert de volgende definitie van een eerste en tweede generatie migrant: “Persoon die in Nederland woonachtig is en van wie ten minste één ouder in het buitenland is geboren. Wie zelf in het buitenland is geboren, hoort tot de eerste generatie, wie in Nederland is geboren, hoort tot de tweede generatie” (www.CBS.nl, geraadpleegd op 18 mei 2007). Onder autochtoon wordt verstaan: “persoon van wie de beide ouders in Nederland zijn geboren” (www.CBS.nl, geraadpleegd op 18 mei 2007). Binnen deze drie groepen is geprobeerd een gelijke verdeling van mannen en vrouwen te krijgen.

Tabel 1: Respondenten

	N	Gem. Leeftijd
Marokanen	13	20,1
Man	5	
Vrouw	8	
Surinamers	9	21,1
Man	5	
Vrouw	4	
Nederlanders	24	19,9
Man	12	
Vrouw	12	
Totaal	46	20,8
Man	22	
Vrouw	24	

Werving respondenten

Voor de werving van de respondenten is gebruik gemaakt van een mixed model opzet. Met behulp van de quota- en sneeuwbalprocedure is er een selecte steekproef getrokken, waarbij van een face to face benadering gebruik is gemaakt. De vragenlijst en de computertaken zijn op verschillende locaties (de Universiteit Utrecht, de Hoge School Rotterdam en de Hoge School Eindhoven), bij de respondenten afgenomen. Hierbij is, ter voorkoming van afleiding en ter bevordering van de concentratie, erop gelet, dat de respondent zich zo veel mogelijk in een rustige ruimte bevond. De volgorde van de testen zijn per participant afgewisseld.

Aangezien de EAST langer duurt dan de andere testen, is er voor gekozen om deze als eerste of als tweede test af te nemen. Dit om vertekeningen door concentratie zo veel mogelijk te voorkomen. Als beloning voor het deelnemen aan het onderzoek kregen de respondenten 5 euro of 1 proefpersoonuur.

Instrumentarium

Bij dit onderzoek wordt gebruik gemaakt van vier verschillende vragenlijsten, de Extrinsic Affective Simon Task (EAST), de Visual Analogue Scales (VASs), de Rosenberg's Self Esteem Scale (RSES) en de Schizotypal Personality Questionnaire (SPQ-B).

Extrinsic Affective Simon Task

De impliciete waardering voor zichzelf en anderen wordt gemeten met behulp van de Extrinsic Affective Simon Task (EAST). De EAST bestaat uit drie fasen (twee oefenfasen en één testfase), waarbij verschillende woorden in een willekeurige volgorde op het beeldscherm verschijnen en de participant deze, door het drukken op een bepaalde toets ("p"/ "q"), in een categorie kan classificeren. De witte woorden kunnen worden geclassificeerd in de target categorie "ik"/ "ander". De gekleurde woorden kunnen worden geclassificeerd in "groen" / "blauw". Er zijn 12 witte woorden; zes woorden die betrekking hebben op zichzelf (ik, mijn, zelf, mij, persoonlijk, mijzelf) en zes woorden die betrekking hebben op de ander (zij, hun, ander, jij, zichzelf, anderen). Daarnaast zijn er 24 gekleurde woorden (groen/ blauw), waarvan zes positieve woorden (goed, slim, stabiel, geliefd, actief, waardevol), zes negatieve woorden (slecht, onstabiel, mislukking, dom, passief, waardeloos) en 12 neutrale woorden (serre, stoep, streep, woonkamer, keuken, overloop, vierkant, boog, parade, lijn, zolder, kelderruimte).

In de eerste fase vormt de participant een representatie van de "ik"/ "ander" categorie. De 12 woorden met betrekking tot zichzelf en de ander verschijnen elk vier keer in een willekeurige volgorde op het beeldscherm. In totaal zijn er dus in deze fase 48 trials. De participant krijgt de instructie om bij het zien van een woord, met betrekking tot zichzelf, op de letter "p" te drukken en bij het zien van een woord, met betrekking tot de ander, op de letter "q" te drukken. Tevens staat er links op het beeldscherm "ik" en rechts in beeld "ander". In de tweede fase vormt de participant een representatie van de "blauwe" en de "groene" categorie. Op het beeldscherm verschijnt een reeks van vijf letters "x" (xxxxx), zes keer in het blauw en zes keer in het groen. De participant krijgt de instructie om bij het zien van een groene "xxxxx" op de letter "p" te drukken en bij het zien van een blauwe "xxxxx" op de

letter “q” te drukken. Tevens staat er links op het beeldscherm “blauw” en rechts in beeld “groen”.

In de derde fase, de testfase, worden de eerste en de tweede fase gecombineerd. De participant moet bij het zien van een witte woord met betrekking tot zichzelf op de letter “p” drukken en met betrekking tot de ander op de letter “q” drukken. Bij het zien van een groene of blauwe woord (positief/ negatief/ neutraal), moet de participant op de letter “p” drukken wanneer het een groene woord is en op de letter “q” drukken wanneer het een blauwe woord is. Links op het beeldscherm staat “ik” en “groen” en rechts op het beeldscherm staat “ander” en “blauw”. In deze testfase worden de zes woorden met betrekking tot zichzelf en de zes woorden met betrekking tot de ander, elk drie keer op het beeldscherm getoond. De zes positieve, zes negatieve en twaalf neutrale woorden worden elk drie keer in het groen en drie keer in het blauw getoond. Dus in totaal zijn er in deze testfase $(3 \times 12) + (6 \times 24) = 180$ trials. Van alle woorden wordt de reactietijd gemeten. Waarna uiteindelijk de gemiddelde reactietijd op positieve, negatieve en neutrale woorden kan worden berekend. Hieruit kwamen zes uitkomstmaten naar voren; positieve woorden met betrekking tot de zelf en de ander, negatieve woorden met betrekking tot de zelf en de ander en neutrale woorden met betrekking tot de zelf en de ander. Om een genuanceerder beeld te krijgen van het zelfwaardering is de reactietijd op de positieve woorden afgetrokken van de reactietijd op de negatieve woorden.

De uitgangspunt bij de EAST is dat de leesreflex niet onderdrukt kan worden. De verwerking van een automatische respons (het lezen) verstoort de verwerking van de minder geautomatiseerde respons (kleur ‘benoemen’). De aandacht wordt ‘weggetrokken’ van de primaire taak, het woord categoriseren op grond van de kleur van het woord, en wordt gevestigd op de inhoud van het woord. De participant associeert dus onbewust het target woord (vb. ik) met de betekenis van het woord (vb. slim), hoewel hij/zij de instructie krijgt om zich te concentreren op de kleur en op grond daarvan het woord te classificeren. Een participant, die een positieve zelfwaardering heeft, zal dan sneller reageren op de gekleurde positieve woord die dezelfde respons key heeft als het woord “ik”. Bijvoorbeeld, de participant moet op een witte woord, met betrekking tot zichzelf (vb. ik), reageren door op de letter “p” te drukken. Op een gekleurde woord moet hij reageren door op “p” te drukken wanneer het woord groen is en op “q” te drukken wanneer het woord blauw is. De participant met een positieve zelfwaardering zal dan sneller reageren op een positief, groen woord (vb. slim) dan op een negatief, groen woord (vb. dom).

Visual Analogue Scales

Visual analogue scales (VASs) is een vragenlijst op de computer om de expliciete waardering voor zichzelf en anderen te meten. De expliciete zelfwaardering wordt gemeten aan de hand van zes positieve (goed, slim, stabiel, geliefd, actief, waardevol) en zes negatieve (slecht, stom, instabiel, mislukking, passief, waardeloos) woorden die in een willekeurige volgorde op het beeldscherm verschijnen. Op het beeldscherm verschijnt ook een lijn met -50 en 50 als uiteinden. De participant moet op deze schaal aangeven in hoeverre het woord van toepassing is op zichzelf, met -50 als helemaal niet van toepassing en 50 als helemaal van toepassing. Vervolgens wordt de expliciete waardering voor anderen gemeten. Dit gebeurt volgens dezelfde procedure als bij het meten van de expliciete zelfwaardering, alleen de participant geeft nu aan in hoeverre hij het woord op een ander van toepassing vindt.

Rosenberg's Self Esteem Scale

Rosenberg's self esteem scale (RSES) (Rosenberg, 1965, in Robins et al., 2001) is tevens een vragenlijst die de expliciete waardering voor zichzelf meet. Het is het meest gebruikte schaal (Blascovich & Tomaka, 1991, in Robins et al., 2001; Gray-Little, Williams, & Hancock, 1997, in Robins et al., 2001) en bestaat uit 10 uitspraken. De participant kan op een 4-puntschaal aangeven in hoeverre deze het eens is met de stelling. De antwoordmogelijkheden zijn van sterk eens tot sterk oneens. De RSES heeft meer empirische validatie dan elk ander meetinstrument, dat zelfwaardering meet (Byrne, 1996, in Robins et al., 2001; Gray-Little et al., 1997, in Robins et al., 2001; Wylie, 1989, in Robins et al., 2001). Ook in een review van Gray-Little et al. (1997, in Robins et al., 2001) wordt geconcludeerd dat de RSES een betrouwbare en valide meetinstrument is om globale zelfwaardering te meten. Verschillende onderzoeken rapporteren een betrouwbaarheidscoëfficiënt variërend van .72 tot .88 (Gray-Little et al., 1997, in Robins et al., 2001).

Schizotypal Personality Questionnaire

SPQ-B is een verkorte versie van de Schizotypal Personality Questionnaire en bestaat uit 22 items. De SPQ-B kan als screeningsinstrument gebruikt worden om de aanwezigheid van schizotypische persoonlijkheidstrekken te meten (Raine, 1991). De lijst is vanuit een categorische benadering gebaseerd op de DSM-III criteria van schizotypische persoonlijkheidsstoornis en bestaat, net zoals de SPQ, uit 10 subschalen: betrekkingsideeën, waanstemming, sociale angst, magisch denken, ongewone perceptuele ervaringen, vreemd

excentriek gedrag, geen intieme vrienden, vreemde spraak, beperkt affect en achterdocht. De vorming van de subschalen heeft plaatsgevonden op grond van de 'face- validity' procedure en niet op grond van empirische methoden, zoals de factoranalyse. Deze subschalen zijn onderverdeeld in 3 dimensies. De items die met de eerste dimensie (8 items) gemeten worden, bevatten voornamelijk psychotiforme kenmerken. Hierbij horen de subschalen betrekkingssideeën, magisch denken, ongewone perceptuele ervaringen en achterdocht. De items die bij de tweede dimensie (8 items) horen, bevatten vooral aspecten van het sociaal-interpersoonlijke functioneren. Deze bevat de subschalen: sociale angst, geen intieme vrienden, beperkt affect en achterdocht. De laatste dimensie (6 items) bevat items over desorganisatie. Hierbij horen de subschalen: vreemd excentriek gedrag en vreemde spraak.

De vragenlijst heeft dichotome antwoordmogelijkheden, namelijk 'Ja' of 'Nee'. Ieder 'Ja'-antwoord telt voor 1 punt. De minimale score is 0 punten en de maximale score 22 punten. De normgroep van de SPQ bestaat uit 220 mannelijke en vrouwelijke studenten.

De interne betrouwbaarheid van de totaalscore op de SPQ is meermalen hoog bevonden (0.90 en 0.91). Om de test-hertestbetrouwbaarheid te meten is de vragenlijst na 2 maanden nogmaals afgenomen. De coëfficiënt hierbij is 0.82 (Raine, 1991). Ook is er van de SPQ de validiteit onderzocht (Raine, 1991). De convergente validiteit: de SPQ correleert 0.81 met de Schizotypy Traits Questionnaire (STA) en van 0.59 tot 0.65 met de schizofrenieschaal. Discriminant validiteit: De SPQ heeft lage correlaties met schalen die bepaald worden door neiging tot psychoses (0.18 tot 0.19 met anhedonia en 0.27 tot 0.37 met psychoticisme), maar deze zijn niet opgenomen in de DSM-III-R als criteria voor schizotypische persoonlijkheidsstoornis en worden niet gebruikt. Als laatste is er ook gekeken naar criteria validiteit van de SPQ. 55% van de 10% van de hoogste scores van SPQ totaal scores, hebben een DSM-III-R diagnose voor de schizotypische persoonlijkheidsstoornis. De betrouwbaarheid en validiteit van de SPQ- B is niet onderzocht en er kan niet met zekerheid worden geconcludeerd dat de bovenstaande betrouwbaarheid en validiteit van de SPQ ook voor de SPQ-B geldt. Bij het huidige onderzoek is een betrouwbaarheidscoëfficiënt van 0.72 van de SPQ-B gevonden.

Statistische analyse

De twee respondentengroepen zijn getoetst op verschillen in hun impliciete en expliciete zelfwaardering. Daarnaast is de samenhang berekend tussen de impliciete zelfwaardering en trekken van schizotypische persoonlijkheidsstoornis. Met behulp van het statistiekprogramma SPSS 16.0, 'Statistical Package for Social Sciences', zijn de resultaten van het experiment

weergegeven en zijn de resultaten aan enkele testen onderworpen. Voordat de analyses zijn uitgevoerd zijn de scores op de VAS en de RSES omgescoord, dit zodat een hoge score bij alle vragen op een hoge zelfwaardering wijst. Bij de VAS is de scores op de negatieve woorden omgescoord. Aangezien de woorden per persoon in willekeurige volgorde voor kwamen heeft de omscoring per persoon plaats gevonden. Aan de hand van staafdiagrammen en Gauss-kromme is gekeken of de resultaten van de twee groepen normaal verdeeld was. Dit bleek niet het geval te zijn.

Aangezien het hier gaat om een niet normale verdeling van de scores zowel op impliciete en expliciete zelfwaardering (EAST, VAS en RSES) als trekken van een schizotypische persoonlijkheidsstoornis (SPQ-B), zijn de hypothesen getoetst met niet parametrische testen. Daarnaast waren de groepen niet groot genoeg om parametrisch te toetsen (Baarda & de Goede, 2003).

De eerste hypothese, dat er geen verschil is voor expliciete zelfwaardering tussen de migranten en de autochtonen, is getoetst met een Mann-Whitney U-toets. Dit omdat het bij de splitsingsvariabele om twee onafhankelijke steekproeven gaat en de testvariabele op interval niveau is gemeten. Om deze redenen is ook de tweede hypothese, dat de migranten ten opzichte van de autochtonen een lagere impliciete zelfwaardering hebben, getoetst met een Mann-Whitney U-toets. Voor de laatste hypothese, dat een lage impliciete zelfwaardering samengaat met een hogere score op de SPQ-B, is gebruik gemaakt van de Pearson's productmoment-correlatie analyse. Er is gekozen voor deze analyse omdat Pearson's correlatiecoëfficiënt aangeeft in welke mate er een lineair verband bestaat tussen twee variabelen die zijn gemeten op interval- of rationiveau. In dit geval zijn beide variabelen, impliciete zelfwaardering en de variabele trekken van een schizotypische persoonlijkheidsstoornis, gemeten op een intervalniveau. Ook is vanwege de niet al te kleine steekproef (≥ 30) deze analyse geschikt (Baarda & de Goede, 2003).

Resultaten

Voor het toetsen van de eerste hypothese is er gebruik gemaakt van de Mann-Whitney U-toets, waaruit op basis van de VAS is gebleken dat tweede generatie migranten een hogere expliciete zelfwaardering hebben (gemiddelde rangscore 21,93) dan autochtonen (gemiddelde rangscore 24,94). Dit verschil is echter niet significant ($U = 229,5$; $p > 0,05$).

Tabel 2: Mann-Whitney U-toets van de VAS met etniciteit als voorspeller van hoge expliciete zelfwaardering

Etniciteit	N	<u>Expliciete zelfwaardering</u>
		gemiddelde rangscore
Tweede generatie migranten	22	21,93
Autochtonen	24	24,94
Totaal	46	-

Daarnaast is voor de eerste hypothese ook de RSES afgenomen. Voor de toetsing hiervan is ook gebruik gemaakt van de Mann-Whitney U-toets. Hieruit is er hetzelfde resultaat naar voren gekomen; tweede generatie migranten hebben een hogere expliciete zelfwaardering (gemiddelde rangscore 23,41) dan autochtonen (gemiddelde rangscore 23,58). Dit verschil is echter niet significant ($U = 262$; $p > 0,05$).

Tabel 3: Mann-Whitney U-toets van de RSES met etniciteit als voorspeller van hoge expliciete zelfwaardering

Etniciteit	N	<u>Expliciete zelfwaardering</u>
		gemiddelde rangscore
Tweede generatie migranten	22	23,41
Autochtonen	24	23,58
Totaal	46	-

Uit de resultaten van de tweede hypothese, tevens berekend met de Mann-Whitney U-toets, is het volgende naar voren gekomen. Er is een significante verschil tussen tweede generatie migranten en autochtonen ($U = 169$; $p < 0,05$). Autochtonen hebben hierbij een hogere impliciete zelfwaardering (gemiddelde rangorde 19,54) dan tweede generatie migranten (gemiddelde rangorde 27,82).

Tabel 4: Mann-Whitney U-toets met etniciteit als voorspeller van impliciete zelfwaardering

Etniciteit	N	<u>Impliciete zelfwaardering</u>
		gemiddelde rangscore
Tweede generatie migranten	22	27,82
Autochtonen	24	19,54
Totaal	46	-

Verder blijkt bij de toetsing van de derde hypothese, middels de Pearson's productmoment-correlatie analyse, dat er een zeer zwakke positieve, maar niet significante samenhang ($r = 0,023$; $p > 0,05$; $n = 46$) bestaat tussen de impliciete zelfwaardering en trekken van een schizotypische persoonlijkheidsstoornis.

Conclusie en discussie

De huidige studie concentreert zich op de relatie tussen etniciteit en zelfwaardering en tussen impliciete zelfwaardering en schizotypische trekken.

Uit de resultaten is gebleken dat de eerste hypothese, er is geen verschil tussen de expliciete zelfwaardering van de migranten en de autochtonen, aangenomen kan worden. Uit de analyse is gebleken dat de tweede generatie migranten een hogere expliciete zelfwaardering hebben ten opzichte van de autochtonen, dit verschil is echter niet significant. Ook kan de tweede hypothese, dat de migranten ten opzichte van de autochtonen een lagere impliciete zelfwaardering hebben, worden aangenomen. Er is een significante verschil gevonden tussen de impliciete zelfwaardering van migranten en autochtonen. Hierbij is gebleken dat migranten een lagere impliciete zelfwaardering hebben dan autochtonen. Deze bevindingen wijzen erop dat er bij de migrantengroep sprake is van een “defensieve zelfwaardering”: een hoge expliciete en een lage impliciete zelfwaardering (Dijksterhuis, 2006; Jordan et al., 2003; Bosson et al., 2003, in Schröder-Abé et al., 2007). Het significante verschil met betrekking tot de impliciete zelfwaardering komt niet overeen met eerdere onderzoeken (Verkuyten, 2005; van den Hout et al., 2006). Dit heeft mogelijk te maken met de hoge opleidingsniveau van de participanten van het huidige onderzoek. De participanten uit de vorige onderzoeken hadden een lager opleidingsniveau waardoor mogelijk beide groepen “social defeat” in de maatschappij hebben ervaren. Daarnaast is in het onderzoek van Verkuyten (2006) gebruik gemaakt van Turkse participanten. Zo blijkt uit onderzoek dat er een sterke cohesie onder de Turkse migrantenpopulatie bestaat en dat hun gemeenschap goed is georganiseerd (Selten et al., 2001), waardoor ze minder “social defeat” ervaren.

Tenslotte is uit de resultaten voortgekomen dat de derde hypothese, een lagere impliciete zelfwaardering gaat samen met een hogere mate van schizotypische persoonlijkheidstrekken, kan worden verworpen. Er is een zeer zwakke positieve, maar niet significante samenhang gevonden.

Volgens de gevonden resultaten zijn er aanwijzingen dat de “social defeat” hypothese ondersteunt wordt. Wat hier echter tegenover staat is de niet significante samenhang tussen impliciete zelfwaardering en de mate van schizotypische persoonlijkheidstrekken. Dit komt niet overeen met de reeds bestaande literatuur. Uit eerder onderzoek bleek namelijk dat sensitivatie van het mesolimbische dopamine-systeem, een risicofactor is op het ontwikkelen van schizofrenie (Selten & Cantor-Graae, 2005a, 2005b). Een gebeurtenis, die zou kunnen

leiden tot disregulatie van het dopamine-systeem, is het chronisch ervaren van “social defeat” stress (Selten & Cantor-Graae, 2005b; Dagevos, Gijsberts & Praag, 2003, in Veling et al., 2006). Uit verscheidene onderzoeken is gebleken dat er een relatie bestaat tussen het chronisch ervaren van “social defeat” en zelfwaardering: zowel mannelijke als vrouwelijke slachtoffers van pesteringen waren vaak eenzaam, depressief en angstig, hadden een lage zelfwaardering en waren onderdanig en sociaal teruggetrokken. (Björkqvist, Ekman & Lagerspetz, 1982, in Björkqvist, 2001; Lagerspetz, Björkqvist, Berts & King, 1982, in Björkqvist, 2001; Hawker & Boulton, 2000, in Björkqvist, 2001; Hawker en Boulton 2000, in Björkqvist, 2001). Volgens de resultaten van de bestaande literatuur zou er dus een negatieve relatie kunnen worden verwacht tussen zelfwaardering en het ontwikkelen van psychiatrische aandoeningen. Dit wordt niet bevestigd door de resultaten van het huidig onderzoek. Hiervoor zijn een aantal verklaringen te bedenken.

Allereerst moet men in ogenschouw nemen dat er, voor zover bekend, niet eerder onderzoek is gedaan naar een specifieke relatie tussen impliciete zelfwaardering of het chronisch ervaren van “social defeat” stress en de aanwezigheid van schizotypische trekken. Zoals hierboven aangegeven, richtte eerder onderzoek in dit genre zich voornamelijk op het verband tussen het chronisch ervaren van “social defeat” stress en de aanleg voor het ontwikkelen van schizofrenie of andere psychotische stoornissen (Selten & Cantor-Graae, 2005b; Dagevos, Gijsberts & Praag, 2003, in Veling et al., 2006). Het is mogelijk dat de ontwikkeling van de schizotypische persoonlijkheidsstoornis minder of nauwelijks beïnvloed kan worden door het gevoel niet bij een groep te horen, het ervaren van een “outsider status” en minderwaardig te zijn; wellicht doordat trekken van deze persoonlijkheidsstoornis reeds in de vroege jeugd tot uitdrukking komen en er daarom nog geen sprake kan zijn van een volwassen integratie in de nieuwe cultuur.

Een andere verklaring voor het uitblijven van ondersteunende resultaten is dat het huidig onderzoek zich richt op de tweede generatie migranten. Het gaat daarbij om jonge mensen die het migratieproces niet zelf hebben meegemaakt, in tegenstelling tot hun ouders. Ze hebben wel vanaf hun geboorte met twee culturen te maken. Het is mogelijk dat de samenhang tussen het chronisch ervaren van “social defeat” stress en psychisch welbevinden voornamelijk voor de eerste generatie migranten geldt. Dit is echter twijfelachtig. Ten eerste heeft eerder onderzoek zich op de tweede generatie migranten gericht en daarmee aangetoond dat met name tweede generatie Marokkanen kwetsbaarder zijn voor het ontwikkelen van schizofrenie (Selten et al., 2006). Ten tweede blijkt uit het huidig onderzoek, dat de groep tweede generatie

migranten een lagere impliciete zelfwaardering heeft ten opzichte van de groep autochtonen, wat wijst op het meer chronisch ervaren van “social defeat” stress door de migrantengroep. Ten slotte zou de hoge sociaal economische status (SES) bij de onderzochte participanten een mogelijke verklaring kunnen zijn. Uit verschillende onderzoeken is naar voren gekomen dat een lage SES een risicofactor voor het ontwikkelen van schizofrenie is (Jarvis, 2007). Daarnaast blijkt een lage SES bij geboorte al een risicofactor te zijn (Werner, Malaspina & Rabinowitz, 2007). De huidige onderzoeksparticipanten zijn hoogopgeleid, waardoor ze mogelijk, ondanks de ‘sociale defeat’, door de hoge SES beschermd worden tegen schizofrenie.

Het huidig onderzoek kent een aantal zwakke kanten. Allereerst moet men kritisch tegenover een kleine onderzoekspopulatie staan. Een grotere onderzoekspopulatie zou wellicht meer steunende resultaten voor de geformuleerde hypotheses opgeleverd hebben.

Ook de vragenlijst SPQ-B heeft beperkingen die de resultaten van dit onderzoek zouden kunnen hebben beïnvloed. Ten eerste bestaat de categorische vragenlijst uit een gedichtomiseerd antwoordenpatroon van ‘ja’ en ‘nee’, wat de antwoordmogelijkheden beperkt tot extreme beweringen. Door alleen met ja en nee te kunnen antwoorden op de soms wat vage vragen uit de SPQ-B, zou er informatie verloren kunnen gaan, omdat de respondent als het ware gedwongen wordt om een absoluut antwoord te kiezen. Een mogelijke verbetering zou een dimensionele benadering zijn waarbij er meer antwoordmogelijkheden zijn, zodat de vragen genuanceerder beantwoord kunnen worden.

Verder wordt de categorische benadering van de SPQ- B, met name de DSM-III-R-criteria die als basis voor de SPQ-B gelden, in verschillende onderzoeken besproken. Uit het onderzoek van Chapman, Chapman & Kwapil (1995, in Raine, 2006) komt naar voren dat SPQ-B een bruikbare en sterke onderzoeksmethode is, maar niet als enige instrument gebruikt moet worden om schizotypie te onderzoeken. Vooral als het gaat om migranten met verschillende etnische achtergronden, is er voorzichtigheid geboden omdat er tot nu toe in de DSM weinig aandacht wordt besteed aan culturele verschillen (Raine, 2006). Zo zal in toekomstig onderzoek meer aandacht moeten worden besteed aan etnische verschillen in het onderzoek naar schizotypie. Daardoor zou er ook een duidelijker onderscheid tussen bijvoorbeeld religieuze overtuigingen en echte schizotypische trekken op de SPQ- B gemaakt kunnen worden.

Een ander factor die de resultaten zou kunnen hebben beïnvloedt, heeft betrekking op de EAST. Het is namelijk niet uit te sluiten dat de groep migranten, de woorden die wijzen op de

Nederlandse autochtonen (“Zij”, “Anderen” etc.), hebben gebruikt om te refereren naar de leden uit hun eigen of een andere minderheidsgroep, zoals familieleden of leden uit het Marokkaans of Surinaams gemeenschap. Zo zijn we er in de praktijk gaandeweg achter gekomen dat het voor de Marokkaanse participanten onduidelijk was naar wie “Anderen” refereerde.

Een sterk punt van het huidig onderzoek is het gebruik van een heterogene participantengroep. Voor het meten van impliciete zelfwaardering was deze participantengroep geschikt, maar voor het meten van schizotypische persoonlijkheidstrekken zal een participantengroep van Marokkaanse mannen geschikter zijn, aangezien ze een hoger risico hebben op het ontwikkelen van schizofrenie.

Al met al kan geconcludeerd worden dat bijna alle beoogde resultaten met het huidig onderzoek zijn gevonden. Er blijkt geen significant verschil te bestaan tussen de expliciete zelfwaardering van de tweede generatie migranten en de autochtonen. Dit blijkt niet te gelden voor de impliciete zelfwaardering: de tweede generatie migranten hebben ten opzichte van de autochtonen een lagere impliciete zelfwaardering. Tussen trekken van de schizotypische persoonlijkheidsstoornis en impliciete zelfwaardering blijkt, tegen de verwachtingen in, geen samenhang te bestaan. Dit zou, zoals eerder beschreven, kunnen worden verklaard door de methodologische tekortkomingen van de gebruikte instrumenten. Een tweede verklaring zou kunnen zijn dat hoge sociale status een bescherming vormt tegen het ontwikkelen van trekken van schizotypische persoonlijkheidsstoornis. Tenslotte kan een verklaring zijn dat er werkelijk geen verband bestaat tussen impliciete zelfwaardering en trekken van de schizotypische persoonlijkheidsstoornis.

Mogelijk spelen er meerder factoren, dan enkel een lage impliciete zelfwaardering, een rol bij het verhoogde risico op het ontwikkelen van schizofrenie bij tweede generatie Marokkaanse en Surinaamse migranten.

Om meer uitspraken te kunnen doen over de samenhang zal in de toekomst een vervolgonderzoek moeten plaatsvinden, dat gebaseerd is op een grotere generaliseerbare steekproef en op een op methodologische kwaliteit getest instrumentarium. Daarnaast dienen de EAST woorden worden aangepast aan woorden die refereren aan de eigen leden of minderheidsgroep. Bijvoorbeeld in plaats van het woord “anderen”, “Nederlanders” en in plaats van “wij”, “Marokkanen” gebruiken.

Literatuur

- American Psychiatric Association. DSM-IV: *Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders*. 4th edition. Washington, DC: APA, 1994.
- Appels, M.C.M., Sitskoorn, M.M., Vollema, M.G., & Kahn, R.S. (2004). Elevated Levels of Schizotypal Features in Parents with a Family History of Schizophrenia Spectrum Disorders. *Schizophrenia Bulletin*, 30, 781-790.
- Björkqvist, K. (2001). Social defeat as a stressor in humans. *Psychology & Behavior*, 73, 435- 442.
- Centraal Bureau voor de Statistiek.(2005). Elektronische referentie. Geraadpleegd op 18 mei 2007, op <http://www.cbs.nl/nl-NL/menu/themas/dossiers/allochtonen/methoden/begrippen/default.htm?Start=a>
- De Houwer, J. (2003). The Extrinsic Affective Simon Task. *Experimental Psychology*, 50, 77-85.
- Diener, E. (1984). Subjective well-being. *Psychological Bulletin*, 95, 542-575.
- Dijksterhuis, A. (2006). The emergence of implicit self-esteem. *Netherlands Journal of Psychology*, 62, 19-25.
- Dodgson, P.G., & Wood, J. V. (1998). Self-esteem and the cognitive accessibility of strengths and weaknesses after failure. *Journal of Personality and Social Psychology*, 75, 178-197.
- Greenwald, A.G., & Farnham, S.D. (2000). Using the Implicit Association Test to Measure Self-Esteem and Self-Concept. *Journal of Personality and Social Psychology*, 79, 1022-1038.
- Jarvis, G. E. (2007). The social causes of psychosis in North American psychiatry: A review of a disappearing literature. *The Canadian Journal of Psychiatry*, 52, 287-204.

- Jordan, C. H., Spencer, S. J., Zanna, M. P., Hoshino-Browne, E., & Correll, J. (2003). Secure and defensive high self-esteem. *Journal of Personality and Social Psychology*, *85*, 969–978.
- Kaplan, B.J. & Sadock, M.D. (2003). *Synopsis of Psychiatry*. Philadelphia, Lippincott Williams & Wilkins.
- Koole, S.L., Dijksterhuis, A., & van Knippenberg, A. (2001). What's in a name: Implicit self-esteem and the automatic self. *Journal of Personality and Social Psychology*, *80*, 669-685.
- Kotsaftis, A., & Neale, J.M. (1993). Schizotypal personality disorder I: The clinical syndrome. *Clinical Psychology Review*, *13*, 451-472.
- Lenzenweger, M.F. (2006) Schizotypy: An Organizing Framework for Schizophrenia Research. *Current Directions in Psychological Science*, *15*, 162–166.
- Mahym, G.E., Mallett, R., Leff, J., & Bhugra, D. (1999). First- contact incidence rate of schizophrenia on Barbados. *The British Journal of Psychiatry*, *175*, 28-33.
- Raine, A. (1991). The SPQ: A scale for the assessment of schizotypal personality based on DSM-III-R criteria. *Schizophrenia Bulletin*, *12*, 555-564.
- Raine, A. (2006). Schizotypal personality: Neurodevelopmental and Psychosocial Trajectories. *Annual Review of Clinical Psychology*, *2*, 291-326.
- Robins, R. W., Hendin, H. M., & Trzesniewski, K. H. (2001). Measuring global self-esteem: Construct validation of a single item measure and the Rosenberg Self-Esteem Scale. *Personality and Social Psychology Bulletin*, *27*, 151–161.
- Schröder-Abé, M., Rudolph, A., Wieser A., & Schütz, A. (2007). Self- esteem discrepancies and defensive reactions to social feedback. *International Journal of Psychology*, *2007*, *42*, 174-183.

- Selten, J.P., Veen, N., Feller, W., Blom, J.D., Schols, D., Camoenië, W., Oolders, J., van der Velden, M., Hoek, H.W., Rivero, V.M., van der Graaf, Y., & Kahn, R. (2001). Incidence of psychotic disorders in immigrant groups of the Netherlands. *The British Journal of Psychiatry*, 178, 367-372.
- Selten, J.P.; Cantor-Graae, E.; Slaets, J., & Kahn, R.S. (2002). Oedegaard's selection hypothesis revisited: schizophrenia in Surinamese immigrants to the Netherlands. *American Journal of Psychiatry*, 159, 669-671.
- Selten, J.P., & Cantor-Graae, E. (2005a). Schizofrenie en migratie. *Tijdschrift voor psychiatrie*, 47, 733-742.
- Selten, J.P., & Cantor-Graae, E. (2005b). Social defeat: risk factor for schizophrenia?. *The British Journal of Psychiatry*, 187, 101-102.
- Teige, S., Schnabel, K., Banse, R., & Asendorpf, J.B. (2004). Assessment of Multiple Implicit Self-Concept Dimensions Using the Extrinsic Affective Simon Task (EAST). *European Journal of Personality*, 18, 495-520.
- Van den Hout, M.A., Engelhard, I.M., van Ruijven, A.M., van de Wall L.M., & Selten, J.P. (2006). Dissociation between explicit and implicit esteem of self and others: Data on the social defeat hypothesis about increased risk for schizophrenia among immigrants. *Ongepubliceerde proefschrift*, Universiteit van Utrecht, Utrecht
- Van Gils, B. & Lautenbach, H. (2000). *Arbeidsmarktpositie van allochtonen blijft kwetsbaar. Stijgende arbeidsdeelname*. Geraadpleegd op 13 December 2007, op www.cbs.nl/nl-NL/menu/themas/arbeid-sociale-zekerheid/publicaties/artikelen/archief/2000/2000-1122-index.htm
- Veling, W., Selten, J.P., Veen, N., Laan, W., Blom, J.D., & Hoek, H.W. (2006). Incidence of Schizophrenia among ethnic minorities in the Netherlands: A four-year first-contact study. *Schizophrenia Research*, 86, 189-193.

Verkuyten, M. (1993). Self-esteem among ethnic minority youth in Western countries. *Social Indicators Research*, 32, 21-47.

Verkuyten, M. (2005). The puzzle of high self-esteem among ethnic minorities: comparing explicit and implicit self-esteem. *Self and identity*, 4, 171-192.

Werner, S., Malaspina, D., & Rabinowitz, J. (2007). Socioeconomic status at birth is associated with risk of schizophrenia: Population-based multilevel study. *Schizophrenia Bulletin*, 22, 1373-1378.